

O‘ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJLANISHIDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL QILISH YO‘LLARI.

Zaylobiddinova Asmo

Kimyo xalqaro universiteti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda milliy turizmni rivojlantirish jarayonida turizmning rivojlanishining konseptual omillarini o‘rganish, uning rivojlanish qonuniyatlarini ochib, turizm rivojlanishining kelgusidagi istiqbollari belgilash haqida so‘z boradi. Hozirgi davrda respublikamizda milliy turizmning barqaror rivojlanish muammolarini hal qilishning nazariy, uslubiy va amaliy yondashuvlarini ishlab chiqish, turistik mahsulotlar bozorini shakllantirish, mazkur soha faoliyatini tartibga solishning iqtisodiy usullari va uni boshqarishning tashkiliy tuzilmalarini, turizmni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turizmni rivojlantirish uchun tarixiy joylarni ko‘paytirish, muzeylarni rekonstruksiya qilish, ularni tarixini o‘rganish kerak. Insonlar o‘rtasida targ‘ibot ishlarini kuchaytirish kerak.

Kalit so‘zlar: turizm, rivojlantirish, amaliy, asoslar, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat, xalq, xo‘jalik, tarmoqlar, ta'sir doirasi, buyuk ipak yo‘li.

Hozirgi vaqtda turizm butun dunyoda biznesning eng tez rivojlanayotgan, dinamik va ko‘p qirrali tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Temir yo‘l turizmi sayohatning sekin va barqaror shakli bo‘lib, boshqa transport turlariga nisbatan kamroq energiya sarflaydi va atrof-muhitga kamroq ta’sir qiladi. Transport turizm industriyasining ajralmas qismi hisoblanadi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda tez tezyurar temir yo‘l (HSR) qurilishi davri boshlangan va hozirda dunyodagi yirik HSR tarmog‘iga ega. Temir yo‘l turizmi industriyasining rivojlanishi bilan birga mamlakatimizda turizm sohasidagi tadqiqotlarning asosiy e‘tibori samaradorlikni va barqarorlikni rivojlantirishga

qaratilgan. Sayyohlik (turizm) sohasi dunyo iqtisodining eng jadal rivojlanayotgan sohalaridan biridir. Uning keng qamrovli taraqqiyoti esa, ko'plab mamlakatlar uchun katta daromad manbaiga aylanib bormoqda O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi turizmning rivojlanishi va mamlakatning sayyohlik salohiyatidan yetarli darajada foydalanishga to'siq bo'layotgan asosiy sabablarni ma'lum qildi. Muammolar va yechimlar O'zbekiston Prezidentining «O'zbekiston Respublikasida o'rta istiqbolda turizmni rivojlantirish bo'yicha Kontseptsiyasini hayotga tatbiq etish choralari to'g'risida»gi qarori loyihasida taqdim etilgan. Hujjat matni Normativ-huquqiy hujjatlar muhokamasi saytida joylashtirilgan. Hujjatda qayd etilishicha, milliy sayyohlik mahsulotlarining raqobat bardoshligiga yashash va aviaparvozlar uchun yuqori narxlar, servis darajasining cheklanganligi, muhandislik, transport va ijtimoiy infratuzilmalarning nomukammalligi, qulay sayyohlik axborot ta'minoti (navigatsiya va axborot markazlari) mavjud emasligi, malakali kadrlarning tanqisligi, O'zbekistonni xorijda targ'ib qilishning zaifligi jiddiy muammolardir. Bundan tashqari, sayyohlar uchun ma'muriy va iqtisodiy to'siqlar, viza tartiblari, turizm faoliyati bilan shug'ullanishda (litsenziyalash va sertifikatlash) davlat nazoratining o'ta kuchli ekani shunday muammolar sirasiga kiradi. «Turizmning o'sish sur'atini va iqtisodiyotning boshqa sohalari, aholi farovonligi o'sishiga ijobiy ta'sirini e'tiborga olgan holda hamda atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha choralar qabul qilish zaruratidan kelib chiqib, turizm sohasi mamlakat taraqqiyotining barqaror o'sishida eng kuchli vositalardan biri bo'lishi kerak», — deya ta'kidlanadi loyihada. O'zbekistonda turizm infratuzilmasiga Sobiq Ittifoq davridanoq asos qo'yilgan edi. Biroq, bu sohadan keladigan daromadlarning qayta taqsimlanish muammosi odatdagidek markaz tomonidan hal etilar edi. 1985-89 yillarda O'zbekistondagi ichki va hududiy turizmning xajmi 1,4-1,6 mln kishini, bunda chet ellik turistlarning miqdori atiga 130-180 ming kishini tashkil etardi xolos. Bu vaqtga kelib, ya'ni 1985 yilda Turkiyada 1,5 mln, 1992 yilda esa 7 mln, 2003 yilda esa 11 mln atrofida xorijiy turistlar tashrif buyurishdi. 1981 yilda Vengriya 14,2 mln turistlarni qabul qilgan bo'lsa, 1991 yilga kelib bu miqdor 19,1

mlnga yetdi. 1992 yilda O'zbekistonning turistik sohasi chet ellik turistlarga faqatgina 27 ta, 2003 yilda esa 50 dan ortiq xizmat turini taklif etdi. Turkiya, Italiya va Ispaniya kabi mamlakatlarda esa bu ko'rsatkich 250-400ni tashkil etadi. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng birinchi prezidentimizning bevosita tashabbuslari bilan turizmni rivojlantirish ustuvor masalaga aylandi. Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini rivojlanishini quydagi bosqichga bo'lish mumkin.

Birinchi bosqich (o'z ichiga 1992 yilni oladi). Ushbu bosqich Respublikamizda milliy turizmning dastlabki shakllantirilishi bilan xarakterlanadi. Bu bosqichda turizm infratuzilmasida yetakchi hisoblangan «O'zbekturizm» Milliy kompaniyasiga asos solindi.

Ikkinchi bosqich (1993-1995 yillar). Bunda turizmning milliy rivojlanish modeli ishlab chiqildi. Ushbu bosqich turistik xizmatlar ko'rsatish hajmining oshib borishi bilan birgalikda yangi turistik yo'nalishlarni ishlab chiqish, xizmat ko'rsatishni yaxshilash, turizmning moddiy-texnik bazasini kengaytirish, boshqaruvning tashkiliy strukturasi takomillashtirish va boshqa shu kabilar bilan bog'liq bo'lgan bir qator muammolarni yuzaga keltirdiki, ularni faqatgina «O'zbekturizm» milliy kompaniyasi doirasida hal etish imkoni bo'lmay qoldi.

O'zbekistonda turizm infratuzilmasining rivojlanishi haqida gapirar ekanmiz, mamlakatning asosiy turizm rayonlariga bo'linishi xususida to'xtalib o'tish muhim ahamiyatga egadir. Bugungi kunda Respublikada to'rtta asosiy turistik mintaqa mavjud bo'lib, ular Farg'ona, Samarqand-Buxoro, Toshkent va Xorazm turizm mintaqalaridir. Farg'ona turizm mintaqasi Farg'ona vodiysini o'z ichiga qamrab oladi. Uning turistik resurslari arxeologik qazilmalar va me'morchilik obidalari, qulay tabiiy sharoitlar, an'anaviy xalq hunarmandchiligi va san'ati mahsulotlari, sanoat va agrar komplekslardan iborat. Bu yerda avtomobil va temir yo'llarning keng tarmog'ini mavjudligi ham Farg'ona mintaqasidan turizm maqsadlarida foydalanishga, uning butun hududida turizm bazalari va dam olish maskanlarini joylashtirishga imkoniyat yaratadi.

Toshkent turizm mintaqasi kelgusida turizmning barcha turlarini rivojlantirish uchun universal imkoniyatlarga egadir. Mazkur turizm rayonidagi madaniyat yodgorliklari, poytaxt viloyatining bugungi hayoti, qurilishlar, yangi shahar va qishloqlar, zamonaviy madaniyat, mintaqaning tabiati, boy landshafti, rang-barang o'simlik va hayvonot dunyosi uning diqqatga sazovor bo'lishiga sabab bo'ladigan muhim omildir. Avtomobil va temir yo'llari tarmog'i Toshkent turizmi mintaqasidagi turizm markazlarini bir-biri bilan bog'laydi hamda shahar atrofidagi temir yo'l va avtomobil turizmini rivojlantirishga imkon beradi. Samarqand-Buxoro turizm mintaqasi Samarqand, Buxoro va Navoiy viloyatlarini o'z ichiga qamrab oladi. Samarqand va Buxorodagi butun dunyoga mashhur me'morchilik obidalari ushbu mintaqadagi turizmni rivojlantirilishiga asos hisoblanadi. Bundan tashqari, Zarafshon daryosi orqali o'tuvchi temir yo'l va keng tarmoqdagi shosse yo'llari, Zarafshon tog' tizmasi orqali o'tgan unchalik baland bo'lmagan dovonlar va yaxshi trassalar mintaqada turizmni rivojlantirish uchun g'oyatda qulay omil hisoblanadi. Xorazm turizm mintaqasining salohiyati asosan Xivaning Ichan qal'a qo'riqxonasida joylashgan va jahonda misli yo'q g'oyatda boy tarixiy-me'morchilik yodgorliklariga tayanadi. Faoliyat ko'rsatayotgan turizm mintaqalari bilan bir qatorda yana istiqbolli mintaqalar mavjud bo'lib, ular Jizzax, Qarshi-Termiz va O'rta-Qoraqalpoq mintaqalaridir. Kelajakda bu mintaqalardagi mavjud imkoniyatlarning rivojlantirilishi mamlakatimizda turizm xizmatlari bozorini yanada kengayishiga olib kelishi mumkin. Har qanday sharoitda, xususan, o'tish davrida turizm infratuzilmasini rivojlantirishda davlat asosiy rol o'ynaydi. Deyarli barcha davlatlar milliy iqtisodiyotida turizm tarmog'ining ahamiyatini oshirishga harakat qilishadi. Chunki, turizm milliy iqtisodiyotini rivojlantirishda quyidagi ustuvorliklarga ega: mahalliy ishchi kuchlarini malakali mehnat va yashash sharoitlari bilan ta'minlash manbai; bozorni shakllantirish hamda kapital investitsiyalarning oqib kelish mexanizmi; qurilish (mehmonxonalar, kempinglar, motellar), kommunikatsiya (uyali, tele va optik aloqa), transport (avtomobillar, avtobuslar, xalqaro andozolardagi temir yo'l vagonlari, samolyotlar), shuningdek xizmat ko'rsatish infratuzilmasi (avto yoqilg'i quyish

stansiyalari) kabi sohalarga yangi texnologiyalar va nou-xau joriy etish vositasi; milliy xalq hunarmandchiligini rivojlantirish vositalari; mamlakatda va hududda siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy holatni barqarorlashtirish omillari; tarixiy yodgorliklar va madaniy merosni asrash usullari; davlatning valyuta daromadlarini samarali oshirish vositalari. Umuman olganda, davlat turizm infratuzilmasini rivojlantirish uchun uning huquqiy va iqtisodiy asoslarini yaratadi, bu soha uchun kadrlar tayyorlash masalasini yo'lga qo'yadi, viza rejimini soddalashtiradi, turistik mahsulotlar va an'anaviy tovarlarni ishlab chiqarishni rag'batlantiradi. Buyuk Ipak yo'li»da xalqaro turizmni rivojlantirishning bir ko'rinishi bo'lib, janubiy-sharqiy Osiyoni Yevropa bilan bog'lab turadigan global Transosiyo transport liniyani shakllantirish hisoblanadi. U o'z ichiga Yaponiya, Xitoy, Xindiston, O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Qozog'iston, Kavkaz davlatlari, g'arbiy Osiyo (Pokiston, Eron) davlatlari va albatta, Yevropa davlatlarini qamrab oladi. Hozirgi kunda davlatimiz tomonidan turizm infratuzilmasini rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar o'zining ijobiy natijalarini berib kelmoqda. Biroq, murakkab o'tish davri bilan bog'liq talaygina muammolar tufayli bu sohada ham ayrim kamchiliklar mavjud va bu muammolarni hal etish choralari ham ko'rilmogda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Muxammedov M.M., Raxmatov F. Turizm sohasida bozor munosabatlarining shakllanishi va uning tarmoq samaradorligi ko'rsatkichlariga ta'siri. // Servis va turizm: Boshqarish va rivojlantirish muammolari. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Samarqand, 2007, 4-7 sentyabr.
2. Ostonov O'.YA. O'zbekiston hududida turizm infrastrukturasi salohiyati. // O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishda tabiiy va etnografik resurslardan samarali foydalanish muammolari, mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Samarqand, 2019 yil, 96 bet.
3. Xashimov SH.J. Buyuk Ipak yo'li milliy turizm rivojlanishining muhim asosi. Buyuk Ipak yo'lida umuminsoniy va milliy qadriyatlar: til, ta'lim va madaniyat. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Samarqand-SHanxay. 2019 yil, 191 bet.
4. Xalqaro bozorda milliy turizm. O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi, 2001.№1-